
Távol Afrikától?

Második versenyfutás egy földrészért: mégpedig a világ fejlődéséből hosszú időn át (a 14. századtól szinte a legutóbbi időkig) kimaradt kontinens mindennemű kifosztása érdekében – erről szól ma már a világmédia ezernyi híradása. Kína, India, Japán és Brazília után az USA is felébredt, és gyorsított (sőt, olyasmis is hírlik, hogy 300 millió kínait akarnak telepíteni Afrikába).

S tegnap még azt írhattam volna le, hogy Magyarország pedig szokás szerint – Adyval szólva – *aluszik*. (Ahogy a vén Európa is későn kezdett ébredezni a nagy versenyfutásban – mondják legalábbis az okosak.) A minap azonban kiderült, a hazai külügyérek (hosszú évtizedek vajúdása nyomán) egyben „kereskedők” is lettek. Másrészt – meghosszabbodván a 2013-as budapesti Africa Forum lendülete – újraalakult az egykori Afrika főosztály. Több szubszaharai afrikai országban terveznek követségeket újra megnyitni, és az ITD helyére újraszervezett Magyar Kereskedőház már többfelé be is tette a lábát a földrészre. Mintegy megirigyelvén a Magyar Afrika Társaság (korábban Afrikai–Magyar Egyesület) 6-7 évvel korábban megkezdett tevékenységét.

(*A magyar afrikai érdeklődés előzményei*) Mindezeknek az eseményeknek az árnyékában, vélhetően, itt van (itt volna) az ideje egyfajta összegezésnek (vagy egyszerűen csak egy visszatekintésnek), milyen könyvekből, kiadványokból nyerhető tudásbázissal rendelkezünk is valójában mindehhez a nagyléptékűnek szánt afrikai kapcsolat-építéshez. Azaz az immár 54 országot magába foglaló földrész kultúra- és történelem-tömegének nyomása milyen mértékben volt képes kisajtolni (tegnap és ma) a hazai kiadvány-iparból a szükséges valóság-ismeretet magába foglaló termékeket.

Sorolhatnánk mindjárt a kétségkívül legutóbb igen csak megszaporodott címeiket az irodalom, folklór vagy a különféle tudományozatok területéről. De persze a hiánylista sokkal, de sokkal hosszabb, hogysen ezt röviden elintézhethetnénk. Azonban kezdjük talán a legelejénél.

Babits a harmincas évek végén egy korabeli filmet megtekintve elborzadt a feketék primitív kultúrája láttán, megírva nevezetes költeményét (Áfrika, Afrika, 1929, *Nyugat*). Miközben, sőt, évekkel korábban (1922-ben) Kosztolányi viszont (mondhatni korai „egy-fecskeként”) tárcában üdvözli, majd le is fordítja az első *igaz* afrikai regényt, az antillai származású, de jó 15 évig Afrikában kishivatalnokként működő René Maran Goncourt-díjassá lett *Batualáját*. E könyv ugyanis belülről ábrázolja egy kis bantu nyelvű nép (a közép-afrikai *bandák*) mindennapi valóságát, amelyből kitekintve, teljesen újszerűen és egyben hatalmas botrányt keltve a korabeli Franciaországban, mondhatnánk mai kifejezéssel, Afrika-centrikus, vagyis igen kritikus szemmel tekintenek a bennszülött szereplők a fehér behatólókra.

De aztán a csend lényegében az 1950-es évekig tart. Miért kell így fogalmaznunk? Leszámítva most a századfordulós (1899–1902) angol–búr háború vagy a 1936–1937-es olasz–etióp összeütközés, no meg Leo Frobenius 1934-es budapesti sziklarajz kiállításának visszhangját, illetve a német tudós műveinek értelmiségi körökben kiváltott hatását (lásd mindenekelőtt Németh László *San Rémo-i naplóját*), számot tevő Afrika iránti érdeklődésről, illetve az azt kísérő vagy kiszolgáló könyvkiadásról nem tudunk. Afrikáról, különösen az afrikai népek kultúrájáról, igazi szakkönyv lényegében a második világháború utáni évekig nem jelent meg nálunk. Bár az anyag még feltáratlan, mégis előzetesen úgy tűnik, ezt a helyzetet a sajtó vagy a szakfolyóiratok egyébként sejtethetően meglehetősen gazdag publikációs anyaga sem befolyásolja erőteljesebben.

Más kérdés, hogy persze, az egzotikum iránt vonzódók igényei kielégítésre kerültek: útikönyvek, vadászati beszámolók (magyar szerzők tollából vagy külföldiektől fordításban) nemcsak a múlt század első felében, hanem már a 19. században is napvilágot láttak. De megjelentek szép számban pl. németből adaptált, afrikai helyszíneken játszó ifjúsági kalandregények is.

De ha visszalépünk egy pillanatra a 19. századba, meglepetések is érhetnek bennünket: az Afrika belső vidékeire, mint európai, elsőként behatoló Mungo Park, ez a fiatal felcser (1771–1806) első útjáról közzétett, kitűnő néprajzi megfigyelésekkel teli beszámolója alig két évtizedes késéssel teljes egészében napvilágot lát 1816-ban a *Nevezetes utazások tárháza* c. sorozat első köteteként, mégpedig ma is jól olvasható fordításban. S e mű 100 évvel később Halász Gyula nevezetes sötétkék sorozatában (1929, Világjárók) már csak kivonatosan, a kalandos elemekre kihegyezve kerül az olvasók kezébe. De tegyük ehhez még hozzá: Magyar László könyvét és útinaplóit, Stanley két hatalmas könyvét is kézbe vehetjük e régi időkől, bár sajnos Livingstone talán Stanley beszámolójánál is *fontosabb* műveit megkerülte a korabeli könyvkiadás. Ugyanakkor megjelent Emil Holub cseh orvos terjedelmes (és néhol bizony eléggé semmitmondó) beszámolója dél-afrikai útjáról, ottani tevékenységéről (1890–1891), sőt, Serpa Pinto vicomte, portugál ezredes, felfedező kétkötetes könyve is (1884), ugyan kivonatosan egy köteté alakítva, de azért sok mindent megőrizve az érdemi információkból. Mi több, Thirring Gusztáv egy kitűnő tudománytörténeti bevezetőt függesztett elé. Nem is beszélve itt a Jankó János fiatalkori észak-afrikai kutató útjai nyomán született nagy értékű tanulmányokról, amelyeket minden bizonnyal kötetben kellene összegyűjteni és kiadni.

Ha átlépünk a 20. század első felébe, természetesen ugyancsak vannak figyelmet keltő mozzanatok. A mi megítélésünk szerint a legjelentősebb magyar Afrika-kutatónak Torday Emil számít, aki persze hazai háttér híján belga, majd angliai szolgálatban futott be tudományos karriert. Művei zömükben idegen nyelven (főleg franciául és angolul) láttak napvilágot. Mindemellett a már említett Halász Gyula gondozásában megjelent kétkötetnyi válogatás a népszerűbbnek számító útikönyveiből magyarul is, természetesen nagy jelentőségű és az afrikai népekre vonatkozó gyűjtési eredményeit jelentős mértékben tartalmazva. Egy az olaszok etiópiai gyarmatosítási törekvései kapcsán tervezett, utóbb a kitört háború miatt elvetélt magyar expedíció okán a földrajztudós Bendefy-Benda László készített három kötetben (1934) figyelemre méltó tudománytörténeti összefoglalásokat magyar és külföldi afrikai kutatásokról. Bodrogi Tibor afrikai művészeti tanulmányait jó 30 évvel megelőzve Hevesy Iván ad ki egy kötetet a primitívek művészetéről (1929).

Bartók Béla több hónapra tervezett, de betegség miatt mindössze néhány hétre sikeredett, azonban mégis csak 118 viaszhengert eredményező biskrai (Algéria) gyűjtése (1913) máig stimuláló forrása az arab népzene kutatásnak (az összefoglaló tanulmány első része magyarul, majd a teljes szöveg németül jelent meg), mindenekelőtt a rendkívül pontos zenei átírások, illetve a nagy figyelmet érdemlő elemző szempontok, illetve maguknak az elemzéseknek az okán. Nem feledkezhetünk meg persze Halász Gyula földrajzi írói munkálkodásáról sem: számos afrikai útikönyv magyar kiadását gondozta (a kék sorozatban is), folyamatosan tájékoztatta a hazai érdeklődőket Torday útjáról, s négy magyar Afrika-kutató máig forrásértékű bemutatását is közreadta nevezetes könyvében (*Öt világrész magyar vándorai*, 1936). A szemek elől teljesen elbújik mára viszont Fehér Dániel erdömérnök kiemelkedő produkciója: ő ugyanis mint az egykori francia–magyar saharai talaj-biológiai expedíció résztvevője a kutatás eredményeit egy Sopronban megjelent könyvében foglalja össze (1943). Mindehhez tegyük még hozzá, a két világháború közötti időben jelentősen megsaporodott a magyarra fordított (és helyel-közzel értékelhető információkat is magába foglaló) útleírások száma (a

fordítók között jelentős irodalmárok, mint Déry Tibor, Szerb Antal, Benedek Marcell és felesége, illetve sokan mások találhatók meg).

Azonban mindez – ismerve a külföldi szakirodalmak nagyságrendjét – mégis csak azt mondhatja ki velünk összegzőképpen, hogy alig több a csendes érdektelenségnél, amely persze jórészt a történelmi körülményeknek is betudható... E megállapításunk miatt, ha az szóban hangzanék el egy nyilvános előadás keretében, biztosan kórusban szólnák rám villámaikat a jól értesültek, hogy de hát Radnóti Miklós *Karungája* vagy Fónagy Iván *Wavirije* (két népköltészeti szöveget tartalmazó antológiáról van szó).

Nézzünk szembe azonban a valósággal! József Attila talán az 1936-os évhez köthető 10 *primitív* költészeti fordítása (közülük 8 afrikai) lényegében kéziratban maradt. Fónagy nevezetes és mindmáig egyedül közvetlen forrásokból merítő kötete (amely 37 afrikai szöveget foglal magába) már a háborús években jelent meg (1942), és eddigi tudásunk szerint semmilyen visszhangot nem keltett. Szegény Radnóti Miklós utolsó életében megjelent műve (*Karunga, a holtak úra*, 1944 márciusa), amelyet talán-talán még a kezébe vehetett a júniusra datált utolsó behívó előtt, a teljes háborús pusztulás évében Fónagy köteténél is kisebb érdeklődést kelthetett az életük mentésével elfoglalt könyvolvasók körében. Egyedül a nemrégiben elhunyt Vajda László professzor írt róla – már a háború vége után – egy rövidke ismertetést az *Ethnographiába*. A kétségkívül figyelmet érdemlő, értékes kötet igazi hódítóútja csak 1957-es újrakiadásával kezdődhetett meg.

Az előttünk álló feladat teljesen világos: 18–19. és 20. század eleji kincseinket természetesen (előbb-utóbb) össze kell halmoznunk, azonban a jég megtörése valójában mégis csak az ötvenes években következett be.

(*Afrika végre valóban eléri hazánkat*) Hirtelenében néhány példát hadd említsünk illusztrálásul: Bodrogi Tibornak az ötvenes évek legelején készített, többször is kiadott, elsősorban történészeknek készült jegyzetét kell példaként említenünk (*Etnográfia*, 1951, 1952, 1953), amely ugyancsak szinte fellelhetetlen mára, számos Európán kívüli hagyományos kultúrára és így afrikai népekre vonatkozó ismertanyagot is magába foglal.

Másrészt ugyancsak hiteles és pontos etnológiai ismereteket közöl – természetesen korabeli ideológiai koloncokkal megtévezve – D(ouglas) Wolton könyve (*Merre tart Dél-Afrika?*, 1950), amelyet ráadásul Moszkvában lektoráltak(!).

Viszont az akkoriban egyébként őszintén baloldali érzelmű, utóbb mondhatni ezért meghasonlott, 1956-ban külföldre eltávozó, majd a müncheni egyetem professzoraként tevékenykedő Vajda László több olyan terjedelmes dolgozatot írt, amely a magyar afrikanisztika legértékesebb darabjai közé tartozik.

De e nehéz évek idején jelent meg Peter Abrahams kitűnő dél-afrikai író regénye (*A fergeteg útja*, 1953) is, mint első feckéje annak a sorozatnak, amely majd főleg a későbbiek során megalapított Európa, Magvető és Kossuth széles körű munkálataiban nyer folytatást.

Egy valóban ideológiáktól mentes szakkönyvnek számít viszont a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó egyik akkori publikációja (*Francia Nyugat-Afrika*, 1957), amely azonban az 1950–1957-es epizód nyomán, már következő korszakunkba vezet át.

* * *

Ami aztán a Kádár-korszakot és könyvkiadását illeti (1957 és 1989 között), Afrika ez idő tájt a világ kiemelt tájékai közé tartozott hazánkban. Hiszen a kétségkívül igen sokat szenvedett és minden időkbén, mindenféle módon kizsákmányolt földrész a lehető legjobb talajul szolgált a vulgáris marxista ideológiai megnyilvánulások kiélésére.

Különösen a párt kiadója (előbb Szikra még 1956 előtt, majd a Kossuth) jeleskedett afrikai témájú könyvek megjelentetésében. Mindemellett ezek a könyvek azonban, lehántva most a szövegekre kötelezően ráaggatott ideológiai elfogultságokat, végül is a nyers igazságot mondták ki. Éppen ezért, elsősorban tényanyagukban, többnyire mára sem avultak el. Emellett sok olyan magyarra fordított munka került kiadásra, másrészt magyar szerzők tollából nagy számú tanulmány és jó néhány önálló kiadvány is keletkezett, amelyek témájuknál fogva politikamentesen szolgálhattak kizárólag szakmai szempontokat.

Fogalmazhatnánk persze egyszerűen úgy is, mivel akkoriban a könyvkiadás egyfajta állami feladat volt, a könyvek jórészt szinte biztosnak vehető állami dotációban részesültek, így a kereskedelmi szempont hátrébb szorult, és sok maradandó művészeti és szakmai alkotás (nemcsak afrikai vonatkozásban) is kapun belül kerülhetett a „megalkuvás látszatát” gondosan fenntartó, azonban elsőrendűen értékorientált szakemberek jóvoltából.

Előzetesen említhetnénk mindjárt Sík Endre monumentális, négykötetes, három (magyar, angol, francia) nyelven megjelentetett *Fekete-Afrika történetét* (1964 és 1973 között), amely teljes egészében magában hordja a korszak ellentmondásait. Már keletkezésük gyökereit is befonja egyfajta torzulás: a szerző nem saját jószántából, hanem még szovjet emigrációja idején a párttól kapta a (kötelezően elfogadandó) feladatot. E köteteket másrészt (vagy éppen ezért is) mindenkor ideológiai vagy még inkább aktuálpolitikai szempontból ítélték meg pro vagy kontra. Napjainkban az a mondás járja: elavultak voltak e kötetek már megírásukkor is. Miközben, ha lehántjuk a kötelező ideológiai csavarmenteket, illetve ráébredünk és persze fenntartással fogadjuk azt a folyamatosan érvényesülő alapszemléletet, miszerint Afrikában minden rossznak az okozója a fehér ember (szerepet játszottak abban az arabok és persze maguk az afrikaiak is), akkor egy sor olyan történelmi, illetve régészeti, etnológiai, művelődéstörténeti stb. alapismerettel állunk szemben (különösen az első három kötet esetében), amelyek megjelenésükig magyar nyelven így, egységes történelmi folyamatleírásba beleágyazva nem voltak elérhetőek.

Ami a fordításirodalmat illeti, Abrahams könyvét számos irodalmi alkotás magyar nyelvű közreadása követte. S ezekben a munkálatokban, amint már említettük, a korszak tízegynéhány műhelybe tömörített kiadói szervezetei kevés kivételtől eltekintve, mondhatni, egyképpen részt vettek. A főleg történelmi-politikai műveket kiadásra előkészítő pártkiadó, a Kossuth az első időkben (kb. 1970-ig) az afrikai (vonatkozású) regények magyarításában is aktívan részt vett, természetesen baloldali írókat számításba véve. Így megjelentette Jorge Amado brazil író (1912–2001) három olyan regényét a hatvanas években, amelyek a szerző szülőhazája afroamerikai környezetében játszódnak. De algériai, dél-afrikai vagy magyar szerző művei is napvilágot láttak. Sőt, közreadták a nagynevű szenegáli író és filmes, Ousmane Sembène két regényét. Mi több, az ő nevükhöz fűződik a kétségkívül világhírű, mozambiki születésű, de angolai kötődésű író, Castro Soromenho egy nevezetes alkotása (*Halott föld*, 1964). (Jellemző módon utóbbi két szerzőtől, leszámítva az Európa harmadik Sembène-regény kiadását, soha többet nem jelent meg magyarul semmi sem.). A Kossuth a hetvenes évektől már (talán egyfajta önként vállalt szakosodás révén) nem vett részt irodalmi művek közreadásában.

Az afrikai irodalom magyarországi bemutatásának feladatát azonban persze első sorban az Európa Könyvkiadó vette a vállára. Dicsérendőnek véljük azt, hogy a látzólagosan szűkös ideológiai keretek között mégis csak sikerült számukra a földrész

országában a második világháború, még inkább az 1960-as évek körüli nagy felszabadulási hullám után keletkezett irodalom legjavából válogatni.

Bár az időintervallum elég tágas, már ami az egykori kiváló kiadói műhely afrikai munkálkodását illeti, nem mehetünk el szó nélkül igényes törekvéseik mellett. A valamivel több mint három évtized során láthattak napvilágot, kerülhettek általa magyar olvasók kezébe az afrikai irodalom olyan kiváló íróinak művei, mint a dél-afrikai Peter Abrahams – egy újabb regénnyel (1983), a „Nobel-díj gyanús” Chinua Achebe – két regénnyel is, 1964, 1983), a ghánai Ayi Kwei Armah (1975), a nyugat-afrikai tradicionalista, a két anyanyelvű, fulbe és bambara Amâdou Hampaté Bâ (1987), a kameruni főváros, Yaoundé közelében elhelyezkedő kis faluban született Eza Boto, ismertebb nevén Mongo Beti (1966), a más fehér íróknál az afrikai valósághoz jobban kötődő, kiváló dél-afrikai afrikansz író, P. André Brink (1980), az antillai kreol eredetű, visszatelepült családból származó, Gambiában született, de Sierra Leone-iként nyilván tartott William Conton (1961), a dél-afrikai Jack Cope (1977), a minden kétséget kizáróan nagy jelentőségű elefántcsontparti író és drámaszerző, Bernard Bois Dadié (1977), a szülőhazájából az USA-ba emigrálni kényszerült, Brazzaville-kongói vegyészprofesszor és regényíró, Emmanuel (Boundzéli) Dongola (1982), a világszerte ismert nigériai ibo női regényíró, Buchi Emecheta (1983), az ugyancsak nigériai ibo Cyprian Ekwensi (1966), az egyiptomi írók, drámaszerzők sora: Taufiq Al-Hakim (1968), Taha Hussein (1962), Jusuf Idrisz (1964), továbbá a dél-afrikai Alex La Guma (1972), az utolsó műveként egy Szungyata-változatot közreadó, malinke anyanyelvű guineai Camara Laye (1966), az elefántcsontparti Ake Loba (1974), az apartheid elől harminc éves korában emigrált dél-afrikai fehér író, David Lytton (három művel is, 1967, 1968, 1971), az utóbb Nobel-díjat elnyerő Nagib Mahfúz (egy regénye régebben keletkezett fordításán kívül sajnos csak novellákat találhatunk magyar nyelven a rendkívül termékeny és világszerte népszerű írótól, 1965), a hosszú időn át száműzetésben élő dél-afrikai író, Ezekiel Mphahlele (1961), az anyanyelvén és angolul alkotó, ugyancsak világhírű kenyai kuju James Ngugi, utóbb Ngugi Wa Thiong’o (1971, 1979), a nigériai Gabriel Okara (1969), a francia nyelven alkotó kameruni Ferdinand Oyono (1970), az ugandai acsoli Okot p’Bitek (verses regénye világszerte ismertté tette, 1986), az afroamerikai Theodore Rosengarten (1979), a korábban már említett szenegáli Ousmane Sembène (1987), a Nobel díjas, nigériai joruba regény- és önéletrajzíró, drámaszerző, költő, Wole Soyinka (1978, 1987), a tradicionális világot életre hívó regényeivel ismertté vált, ugyancsak nigériai joruba Amos Tutuola (1966), az afroamerikai Richard Wright (1978) és néhányan még mások.

Egy-egy jelentős költő válogatott versei is helyet kaptak a kiadványok sorában, mint Christopher Okigbo mártírhalált halt nigériai ibo költő (*Labirintusok*, ford. Gergely Ágnes, 1989), Agostinho Neto mbundu költő, Angola első miniszterelnöke (*Vérzünk, virágzunk*, ford. Tóth Éva, 1980), Léopold Sédar Senghor szerer, illetve fuláni származású költő, Szenegál egykori béketeremtő miniszterelnöke (*Elégia a vízhez*, ford. Pór Judit, 1982).

Néhány válogatott műveket magába foglaló prózai és költői antológia, illetve több regényt egybe fogó, antológia-szerű kiadvány is megjelent e kiadó jóvoltából, mint: *Portyázás Hárlemben* (afroamerikai elbeszélések, szerk. Dezsényi Katalin, 1976), *Dobsírató* (mai nigériai költők, ford. Gergely Ágnes, 1977), *Fekete lángok*, 1. és 2. kötet (a teljes afrikai költészeti anyagból készült válogatás országról országra nyújt mutatónyokat, szerk. Hárs Ernő és Keszthelyi Tibor, 1986, 1989), *Részeg a bozótban* (afrikai elbeszélések, szerk. Karig Sára, 1966), *Viktória királynő gyermeke* (dél-afrikai elbeszélések, szerk. Karig Sára, 1977), *Wad Hámid pálmája* (mai arab elbeszélések, szerk. Simon Róbert, ford. Prileszky Csilla, 1974).

De az Európa Könyvkiadó tevékenységéhez köthető lényegében szinte teljes egészében az afrikai szájhagyományok bemutatása is. Hiszen a Radnóti-féle válogatással 1957-ben elindított „Népek meséi” sorozatban 10 olyan kötet található, amelyek a kontinens folklórvilágát hívják életre magyar nyelven: *Rafara, a víz leánya* (madagaszkári mesék, szerk. Dégh Linda, 1960), *Hárún Arrisíd gyűrűje* (marokkói mesék, ford. Katona Tamás, 1960), *Az oroszlán-menyasszonyok* (dél-afrikai mesék, szerk. Bodrogi Tibor, 1961), *Gueladyo, a nagy szerelmes* (guineai mesék, ford. Kende István, 1962), *A kaméleon és az isten felesége* (kelet-afrikai népmesék, ford.: Ignác Rózsa, szerk. Voigt Vilmos, 1969), *Guha a szószéken* (egyiptomi népmesék, ford. Simon Róbert, 1971), *A Mambiala dombja* (kubai néger mesék, ford. Simor András, 1974), *Obi, a gőgös kókuszdió* (kubai joruba mesék és mítoszok, szerk. Dornbach Mária, 1977), *A madáron vett menyasszony* (bambara népmesék, ford. Görög Veronika, 1977), *Kalila és Dimna* (klasszikus arab mesék, ford. Prileszky Csilla, 1978).

Két jelentős sorozaton kívüli opusról kell még megemlékeznünk. Az Európa vállalkozott az afrikai történelmi és kulturális azonosságtudat egyik legfőbb forrása, a manding (másként malinke, maninka) nevű nyugat-afrikai államalkotó nép nevezetes (és államalkotást felelevenítő) eposza, a *Szungyata* lefordítására. A magyarítás a szintén nemzetközi elismertségű történész és kutató, Djibril Tamsir Niane könyvéből (1961), egy eredeti gyűjtés nyomán francia történelemtudóssá átváltatva készült. Az a tény, hogy az eposz magyar nyelven is megközelíthető (1983), nagy fontossággal bír. Más kérdés, hogy Szegő György a francia prózát, a benne némileg nyomon követhető szövegritmusok alapján visszaírta versbe, néhol a székely népmesék stílusában, ami rendkívül zavaró, nem igazán értve azt sem persze, hogy az afrikai hagyományos vers a zenei dallam szárnyán épül, rímtelen, és szabadon váltja a szótagszámot. Így tehát eléggé ösztövére módon került a magyar olvasókhöz a szöveg (miközben a fordítás idején már fél tucat autentikus, kétnyelvű lejegyzés létezett az eposzból). Tornai József viszont a világ törzsi költészetét feltérképező kötetében (*Boldog látomások*, 1977) 44 afrikai folklórszöveget ad közre.

Ide köthető a sorban a nemzetközi híru tudós, Kákósy László és Molnár Imre óegyiptomi szerelmes verseket életre hívó vállalkozása: *A gyönyörűség dalainak kezdete* (1976) c. antológia is, amely azonban nem a szakember, hanem a műfordító aránytévésztéséből túl irodalmiasra sikerült. Népszerű témát ígért, egyben igen értékes vállalkozásnak számított Leo Frobenius nevezetes *Fekete Dekameronjának* erotikus afrikai meséit közreadni (1974, szerk. Bodrogi Tibor, ford. Katona Tamás), más kérdés, hogy a kádári prudéria jegyében jó néhány mese igazgatói öncenzúrázás következtében az utolsó pillanatban kimaradt a válogatásból. De az akkoriban a Kossuth téren lévő emeleti székház munkaszobáiban figyeltek fel a világot bejáró, az afrikai gyökereket kereső és így a Jan Vansina professzor által megalapított tudományt, a szóbeli történelem kutatását az érdeklődés középpontjába állító amerikai írói kísérletre, Alex Haley *Gyökerek* c. regényes alkotására is (1980).

Az Európa műhelye ugyanakkor egy sor olyan irodalmi művet is fényre hozott, amelyek Afrikát hozzák a közelünkbe, de szerzőik nem afrikaiak. Ilyenek: az algériai születésű, afrikai élményekben gazdag műveket alkotó francia író, Albert Camus, a máig nevezetes afrikai folklór antológiát összeállító (Radnóti felerészben ebből a kötetből válogatott), verseiben a kontinenst gyakorta idéző francia költő, író, Blaise Cendrars, az igen ellentmondásos világháborús szerepet játszó, de afrikai élményeit ugyancsak írásba foglaló francia író, Louis-Ferdinand Céline, a lengyel származású kiváló angol író, Joseph Conrad, akit nevezetes regénye, a *Sötétség mélyén* kapcsán oly érdemtelenül

rasszistának bélyegzett Chinua Achebe egy azóta is forrongó vitákat kiváltó írásában (1977), az egyregényes angol történész, Basil Davidson, az Afrikát útikönyvében és egy regényében is megörökítő amerikai Graham Greene, a saharai fiktív leveleket író Alberto Moravia, az afrikai életformát különös erővel megjelenítő V. S. Naipaul, az afrikai környezetet varázslatos erővel felidéző Antoine Saint-Exupéry, vagy a finn író, Mika Waltari és lenyűgöző óegyiptomi „meséje”.

Értékes művek csiholója ebben az időszakban a Magvető Könyvkiadó is, jóllehet az Európával versenyben erősen mindig csak másodhegedős maradt. Afrikai szerzők műveinek főleg *Világkönyvtár* sorozatában adott helyet. Íme, a hozzávetőleges lista: Peter Ábrahams (1975), Chinua Achebe (1973), a dél-afrikai Hilda Bernstein (1970), P. André Brink (1982), a dél-afrikai fehér színpadi szerző, Athol Fugard (1989), a Nobel-díjas Nadine Gordimer (1976, 1978, 1978, 1984), Alex La Guma (1979), az afroamerikai Toni Morrison (1986), az egykori Dél-Rhodésiában (ma: Zimbabwe) született (ma)sona Charles L. Mungoshi (1979), a dél-afrikai emberjogi harcos, író és alkotmányjogász Albie Sachs (1972), valamint a Nobel-díjas Wole Soyinka (1980).

A Magvető műhelyéhez is kötődik két érdemleges antológia. Belia György példásan gazdag válogatást ad ki korai időkben az afrikai költészet kincseiből (*Ébredő Afrika*, 1961). Míg Komlós Aladár a Kádár-rendszer búcsúztatja igen igényes formában elkészített, *Hárlemi árnyak* c. észak-amerikai néger költészeti fordításgyűjteményével (1989).

A magyar szerzőkről sem feledkezünk meg a Magvető, a következőket említhetjük: Benyovszky emlékiratainak népszerű változata (1956), az egyiptomi színtereken is játszódó Mózes-regény, Kodolányi hatalmas történelmi freskója (*Égő csipkebokor*, 1957), Lengyel József afrikai színtéren játszódó kisregénye (*Fegyverhordó, Ndolo naplója*, 1978), néhány vadász úti naplója, és persze Teleki Sámuel kelet-afrikai felfedező útja Höhnel Lajos leírásában (1984).

* * *

Ami e korszak szakkönyvkiadását illeti, említettük, hogy a Kossuth Könyvkiadó megalapításától kezdve ontja a marxista ideológiával átítatott, és persze a szovjet érdekeket mindig is szem előtt tartó történelmi-politológiai műveket, nagy számban magyar szerzők (így többek között Árkus István, Köves Tibor, Lengyel István, Makai György, Máté György, Réti Ervin) tollából is. Ezek értéke igen vegyes, számos esetben, bizonyos alapismeretek birtokában azonban ezekből is kihámozhatunk érdemi vagy valós ismereteket.

De a kiadó választékában találkozhatunk felüdülést jelentő, ismeretterjesztő vagy egyenesen tudományos monográfiákkal is. Kalmár György Ghána-könyvei (1964, 1976), vagy Balogh András, Kende István, Salgó László gyarmatosítástörténeti, Marton Imre filozófiai munkái historiográfiai szempontból is megalapozott, objektív műveknek tekinthetők, még ha az ún. „ideológiai cicafarkok” minden esetben ott is díszlegnek a fejezetek adott helyein.

A marxista szempont műfaji okoknál fogva nem érvényesül a lexikon jellegű kiadványok esetében. A világ fővárosait vagy a föld országait ismertető, lexikon pót-ló adatbázisok (1967-től, illetve 1975-től több javított kiadásban) a rendszerváltást követően más szerzőkkel sokkal szakmaibb és bővebb alakot nyertek. Érdemes figyelmet szentelnünk viszont a kiadó Univerzum sorozatának, amelyben legalább 6-7 afrikai vonatkozású opus található: az ókori Egyiptomról (Gleb Golubjev, 1966), az

ókori kozmológikus mítoszokról (Rudolf Drössler, 1986), az arab iszlám kultúrákról (Burchard Brentjes, 1985, 1986), a világ felfedezéséről (Walter Krämer, 1976, 1977, 1979) vagy régi kultúrák rejtélyeiről (I. M. Zabelin, 1970).

Természetesen számos értékes egyedi szakkönyv is helyet kapott még a gazdagon áradó kiadványok sorában: Michael Brett a mórok nyugat-afrikai kultúráját szemlélteti (1984), Mary Cable a rabszolga-kereskedelemnek állít egyfajta negatív mementót (1976), Cléophas Kamitatu afrikai szerző Kongó véres újkori történetének 1960 utáni éveit tárja fel igen reális megközelítésben (1978), Kwame Nkrumah egykori államelnök a neokolonializmusról állít ki bizonyítványt, nyilván marxista indítatásokkal, de erőteljesen afrikai szemmel (1967), Ormos Mária akadémikus a töle megszokott történészi teljességgel foglalja össze az olasz–etióp háború történetét (1970, létezik új kiadása is), három amerikai szerző, E. R. Service, M. D. Sahlins, E. R. Wolf ma is gondtalanul felhasználható kulturális antropológiai (tan)könyve a *Vadászok, törzsek, parasztok* (1973), Simai Mihálynak és főleg Szentés Tamásnak a fejlődő országok gazdaságtanával foglalkozó munkái (1971, 1981, illetve 1963, 1966), Jean Suret-Canal francia történész tanulmánykötete rabszolga-kereskedelemtől, újjarmatosításról és más történeti kérdésekről (1983) vagy Sz. A. Tokarev akadémikus ugyancsak jól használható fejezete *Vallás és történelem* című kötetében (1966) említhető még az érdemleges művek sorában.

Hadd említsük éppen ezen a ponton meg, a Kossuth Kiadó árnyékában élő egykori Táncsics Kiadó ugyancsak aktív szerepet töltött be Afrika vonatkozásában. Működtette és néhány ideológiával erősen fertőzött könyv mellett számos értékes természeti, néprajzi, illetve ország-ismerettel felszerelt kötettel is megörvendeztette olvasóit az *Útikalandók* című sorozat keretében, vagy kisebb számban egyedi kiadványok formájában. Hogy képet adjunk a kiadványokról, a jeles szerzők nevének nagy részét itt is felsoroljuk adatgyűjtésünkéből: David Attenborough, Balázs Dénes, Norman Carr, Gerard Durell, Arkady Fiedler, Germanus Gyula, G. Lawrence Green, Bernhard Grzimek, Pethő Tibor, Anne Eisner Putman, Róna István, Sebes Tibor, Szilágyi Éva, Szunyoghy János, Barbara Toy és Wolfgang Ullrich.

A Kádár-korszak afrikai szakmai könyvkiadásában a hazai tudományosság legfőbb letéteményese, az Akadémiai Kiadó csak alkalomszerűen vállalt szerepet Afrika tekintetében. Mindemellert nagyságrendjének megfelelően adott helyet a Kende István szerkesztésében megjelent *Fejlődő országok lexikonának* (1973), vagy Sík Endre már említett történeti könyveinek (3 nyelven, egyenként 4 kötetben). Mindemellert néhány értékes munkát is közzétett. Így megjelentette Fodor Istvánnak azt a művét (angol nyelven, 1983), amelyben Magyar László szójegyzékeit dolgozza fel nyelvészeti szempontból. Kiadta egykor Fodor Sándor máig tanulságos könyvét az arab piramisok legendáiról (1971), amelyben az ókori és a középkori arab Egyiptom művelődéstörténeti összefüggései tárulnak fel. A kiadói palettán még egy sor óegyiptomi téma rajzolódik elénk olyan kiváló és nemzetközileg is nagyra becsült tudósok műveiből, mint Dobrovits Aladár (1979, 1–2. köt.), Kákosy László (1969, 1978), Török László (1980) vagy Varga Edith (1985). Lényegében két afrikai témájú irodalomtörténeti monográfia található a Kádár-korszak időszakában. Ezek az Akadémia kiadásai: az egyik Gergely Ágnes monográfiája a mártírhalált halt nigériai ibo költő, Christopher Okigbo nagyhatású, bár bonyolult költészetéről (1986). A másik Keszthelyi Tibor munkája, a nemzetközileg is az első afrikai irodalomtörténetek egyike (1971, németül: 1981). A kiadó jellemzésül is említhetjük, két nem bölcsész jellegű tudományos munka is kiformalódott műhelyében: Fekete János agrárkutató a trópusi talajokról készített elő kiadásra nagy terjedelmű monográfiát (1988), míg Molnár István a fejlődő országokban zajló élelmiszertermelés és a szövetkezi mozgalom kérdéseiről írt áttekintést (1979).

A hazai afrikai témájú szakmai könyvkiadás igazi letéteményesének a nevezett korszakban valójában a Gondolat Könyvkiadó számított. Számításaink szerint több mint 100 afrikai témájú vagy afrikai témát is érintő kiadványt adott közre. E nyilvánvalóan gazdag anyag éppen az oka, hogy felvetődik a kérdés, a megszabott terjedelmi határok között mit és hogyan szemléltessünk. Mindenesetre előljáróban meg kell jegyeznünk, a Gondolat szárnyalását nagyban segítette az a tény, hogy a Kossuth Kiadóval ellentétben az ideológiai kötöttségek sokkal haloványabbak érvényesültek esetükben. Bár tegyük hozzá, az afrikai tematika esetében nem sok akadállyal kellett a stábnak szembenéznie. Legfeljebb olyasmivel (rasszista megnyilvánulások, túlzott szabadosság a szexuális témák esetén, horrorisztikus elemek), amely bármely akkori értékmentő típusú nyugati szakkiadót is meggondolkoztatott volna.

De hogy mindjárt a lényegénél fogjuk meg a dolgot, a Gondolat egyik legjelesebb (és vélhetően még sokáig felülmúlhatatlan) vállalkozása a közel 200 kötetet megéllő *Világjárók* sorozata volt, amely két legyet ütött egy csapásra. (1) Kielégítette az akkor még igen erőteljesen kitapintható (részben talán azonban ma is lappangva – ? – létező) olvasmányi kötődésű érdeklődést a világ más tájékai, természeti csodái, különleges állatai és növényzete, emberei, kultúrái, rejtélyes mozzanatai, archaikus civilizációi stb. iránt. (2) A szórakoztatás és ismeretterjesztés hátába kapaszkodva pedig a magyar kulturális, tudományos élet vérkeringésébe széleskörű ismereteket emelt be, illetve közzétett az emberi művelődéstörténet jeles régi kútfőinek munkásságából addig magyarul elérhetetlen műveket (lásd pl. a „Klaszikus Útleírások” *al-sorozat* darabjait, mint Magellán, James Cook, Marco Polo utazásai, vagy Ibn Battuta afrikai szempontból is kiemelkedően fontos útleírása, még ha ez utóbbit csak kivonatosan is jelentette meg). Sőt, e sorozat címén néhány olyan klasszikus értékű néprajzi „terepmunka-beszámolót” is kézbe vehettünk, mint Hans Bjerre *Kalahari* (1964) vagy Ludwig Kohl-Larsen *Szimbót hallgatom* (1963) című, utazási könyvnek álcázott folklórgyűjtései.

De ez a sorozat hozta el a híret Thor Heyerdal nevezetes világtörténelmi összefüggéseket feltáró és részben afrikai vonatkozású kísérleteinek (1972, 1982), adott helyet a kiváló ghánai könyveiről is ismert, újságíró léte tudományos fokozatot is szerző, felkészült Kalmár György ugyancsak helyi megfigyelésekben és ismeretekben gazdag Niger-könyvének (1967). Sugár András ugyancsak két könyvvel is gazdagította a sorozatot (1977, 1986). Nem hiányozhatott a sorból a világhírű természettudós, A. E. Brehm (1967) felerészben Afrikáról tudósító könyve. Amint jeles külföldi írók művei (Ernest Hemingway, Graham Greene stb.) is megtalálhatók a kötetek között, együtt néhány magyar íróval, mint Ignác Rózsa vagy Urbán Ernő. S persze szép számban kapunk tanulságos beszámolókat Afrikában munkát vállaló orvosoktól (Augustin Béla, Augustinné Bíró Zsófia, Oroszné Veress Olívia, Póczik Miklós).

Külön ki kell azonban emelnünk a sorból a földrajzos Balázs Dénest, aki két e sorozatban megjelent könyvében (*A Zambezitől délre*, 1979, *Bozóttaxival Madagaszkáron*, 1983), amint persze számos más művében is, tudományt nyújt át az olvasónak útleírás típusú szerkezetben tálalva. Könyvei, különösen a déli Afrikát bemutató munka (1979), nemcsak a terepen található világgal való személyes találkozásait örökíti meg, hanem különös alaposággal elkészített információkat kaphatunk (lényegében elsőként a magyar nyelvű szakirodalomban) a térség népeiről, nyelveiről, néprajzáról és történelméről, hiszen mindezekről még Sík Endre kötetei is alig-alig tartalmaznak valamit.

De a Gondolatnak köszönhetjük, hogy a nemzetközi afrikai kutatások összefoglaló könyvei vagy az afrikisztika számára fontos alapművek (tankönyvek) egyike-másika is elérhetővé vált a hazai érdeklődők számára. Kay Birket-Smith dán néprajztudós

műve mindmáig az általános etnológia (néprajz) művelőinek alapforrása (*A kultúra ösvényein*, 1969), amelyben persze számtalan afrikai példa, vonatkozás is felfedezhető. Ugyanilyen jelentős munka a német Julius Lips könyve (*A dolgok eredete*, 1962), amely az általános művelődéstörténet fő vonalait kísérli meg egyetlen műben felvázolni. Számos alpművet találhatunk a Gondolat kiadványai között az ókortudományok területén is. Nagyonfontosságú ókori kútforrás Strabon *Geógraphika*-ja (1977), a föníciaiak titokzatos kultúrájának történetét kívánja feltárni B. H. Warmington Karthágót bemutató monográfiája (1967), és ez a kiadó adta közre első alkalommal Kákósy László mindmáig meghaladhatatlan, azóta sokszor kiadott történeti művét (*A Ré fiai*, 1979), amely teljes körű betekintést nyújt az ókori egyiptomi nép kultúrájába.

Természetesen néhány más afrikai témájú mű is szerepel a mindenképpen megemlékendők között. Basil Davidson, a Magyarországot már a világháború és 1956 kapcsán újságíróként megismerő brit tudós talán legjobb két afrikai történeti könyve kapott helyet az *Az újra felfedezett ősi Afrika – a fekete anya* (1965) c. kötetben. A német afrikanista, Leo Frobenius, akinek az életművét ugyan – sok esetben méltatlanul, nem a tudománytörténet objektív mércéje alapján – sok támadás érte az elmúlt évtizedekben, jó válogatással (1981) szerepel a kiadó néprajzi klasszikusokat megszólaltató kötetei között. Az archaikus kultúrák kutatásának egyik legfigyelemkeltőbb, ugyanakkor a legtöbb bizonytalanságot felmutató területe a sziklarajz / sziklaművészet – kutatás, amelynek egy klasszikus szövege, Henri Lhote alapkönyve (1977) ugyancsak hazai olvasók kezekbe juthatott. A régészeti leletmentés talán legnagyobb méretű vállalkozását követhetjük nyomon Rex Keating könyvében (*Mentőakció Núbiában*, 1980).

Az etno-matematika a néprajzi vagy kulturális antropológiai szakterület egy viszonylag új ága. Ennek a területnek is egy klasszikus értékű alpművet kaptuk ajándékba: Claudia Zaslavsky *Afrika számol* c. nagymonográfiáját (1984), amely egyébként forrásként felhasználja a mi Torday Emilünk (ba)kuba-busongó kutatási adalékait is. Kiszely István monumentális, ötkötetesre tervezett fizikai antropológiai enciklopédiája a harmadik kötetig jutott, de Afrika (*A Föld népei*, 3. kötet, 1986) helyet kapott benne (a rendszerváltás után utóbb mind az öt kötet megjelent). A művet ugyan igen sok kritika érte, úgy véljük, kellő kontroll mellett kiindulásul mégis csak használható kötetről van szó, amely megkönnyíti a tájékozódást. Nem ildomos az utóbbi években az orosz tudományos eredményeket emlegetni. Mégsem hallgathatjuk el, hogy Ioszif Petrovics Magidovics nagy terjedelmű műve (*A földrajzi felfedezések története*, 1961) máig jól használható és a közölt ismereteket tekintve pontos alkotás (egy magyar vonatkozásokat összefoglaló fejezet is kiegészíti Vécsey Zoltán tollából). És persze Komoróczy Géza barátunk gyilkos kritikája ide, vehemens tagadása oda (lásd a BUKSZ egykori közleményét), a nagy orosz mitológiai enciklopédia (1988, 1–2. köt.) kiadása egyáltalán nem volt haszontalan. A hazai afrikanisztika például mind az általános szócikkeket, illetve kedves moszkvai kollégánk, a Meletyinszkij-tanítvány Jelena Szemjonova Kotljár több tucat afrikai mitológiai összefoglalását igen jól tudja hasznosítani.

A Gondolat afrikai tevékenysége itt nem ér véget, de hely hiányában inkább még futólag néhány más kiadó tevékenységét is számba kívánjuk venni ebből a méltán „hőskorszaknak” tekinthető időintervallumból.

Említhetjük a már nem létező Szépirodalmi Könyvkiadót, amely Kittenberger Kálmán és még inkább Széchenyi Zsigmond kiadójának számított, bár újra közre adta az eredetileg 1936-ban megjelent Germanus-kötetet (*Allah Akbár*, 1973), Hemingway *Afrikai vadásznaplóját* (1987), vagy Prosper Merimée afrikai témájú kisregényét (*Tamango*, 1967).

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó a hazai közgazdászok (Simai Mihály, Szentés Tamás, Rostoványi Zsolt) egy-egy művét gondozta.

A Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó tevékenysége ezeknél jóval gazdagabb. A Kozmosz Könyvek keretében felnőtt műveket is (Buchi Emecheta egy regénye, Simor András szerkesztette antológia, *Néger kiáltás*, 1972, Sebes Tibor *Afrika* c. tankönyv jellegű áttekintése, Szafar Tadeusz *Fekete földrész* c. igen tanulságos összefoglaló műve, 1974, Rab Zsuzsa szerk. *Népek költészete*, 1973, számos afrikai folklórszöveg példával stb.) közreadott. De az ő gondozásukban jelent meg (számos vegyes tartamú és erősen irodalmiasított szövegű mesekönyvek mellett) az egyik legjobb folklórszöveg gyűjtemény Bodrogi Tibor és Karig Sára gondozásában (*Csillagok szíve*, 1962, utóbb németül is).

Nem feledkezhetünk meg végül még a Corvina Kiadóról sem, hiszen az egyébként inkább az óceániai kultúrákra specializálódott Bodrogi Tibor egyik legsikeresebb művét (*Afrika művészete*, 1967) adta ki, amely utóbb a magyaron kívül még éppen négy (német, angol, francia, lengyel) nyelven jelent meg. Ezenkívül néhány ókori és egyiptomi művészeti könyv megvalósítására vállalkozott.

A Zrínyi Katonai Könyv és Lapkiadó is tematikai irányultságának megfelelően adott ki néhány kötetet az afrikai hadseregekről, jelen történelmi eseményekről, fegyverezénelokról. Fontosabb ennél az egykori MTA Afro-Ázsiai Központ, illetve később MTA Világ gazdasági Kutatóintézet (VKI) többnyelvű sorozata, a *Studies on Developing Countries*, amelynek 1969 és 1991 között 134 önálló füzetet, kötetet jelent meg, adott esetben akár négy-öt (magyar, francia, angol, német, orosz) nyelvi variációban. E köteteknek több mint a fele afrikai témákkal foglalkozik. Szerzői között találhatjuk többek között: Ágh Attila, Bognár József, Fodor István, Kende István, Kiss Judit, Krizsán László, Mándi Péter, Páricsy Pál, Simai Mihály, Surányi Sándor, Szentés Tamás és mások, valamint nagy számban külföldiek nevét.

Hadd jegyezzük meg szerényen, 1982 és 1994 között létezett az ELTE TTK-n egy Afrikai Kutatási Program is e szemle szerzőjének szervezésében, amely három nemzetközi konferenciát rendezett (1982, 1984, 1989). A legutóbbi 430 résztvevővel, az ENSZ főtitkárhelyettese részvételével a gödöllői egyetemen került megrendezésre. A bölcsészkaron formálódott, szabad egyetemi kutatási társulás, amelyhez azonban az idők folyamán az országból legalább 120 orvos, mérnök, közgazdász is csatlakozott, fényre hozott két számot egy idegen nyelvű periodikából (*Africana/Budapest*), és kiadta az első konferencia anyagát két kötetben (*Folklore in African Today*), majd a rendszerváltás az egészet elsöpörte.

S ezzel a két utóbbi információval át is léphetünk a mába.

(*Könyvkiadás új helyzetben – Afrika azért van*) A rendszerváltás utáni évek hazai könyvkiadásában köztudottan igen jelentős változások következtek be. A számos mozaikdarabra szétszakadt, talán 250 szervezetet és ezen túl számos alkalmi vállalkozást, intézményt, egyetemi publikációs törekvést magába foglaló magyarországi *könyvkiadási szektor* világát immár vagy két és fél évtizede néhány nagy terjesztő (Alexandra, Líra, Libri) kereszteszi, amelyek mint afféle kiadásra is predesztinált holdingok néhány korábban önállóan működő, pénzügyi nehézségek miatt hozzájuk menekült kiadót is magukba fogadtak. S közben természetesen eltűnt a korábban megszokott állami irányítás, ami persze régóta már önjáró keretek közé lökte azt a bizonyos tízegynéhány kiadót. Ebben segített persze az öncenzúrázás is, no meg az, hogy a végképpen tiltott szerzők, címek esetében a lehetséges állami finanszírozást egyszerűen megvonták.

Vélhetően nincs épelméjű kulturális-tudományos szakember, aki az állami irányítás korlátait visszakívánja. Mindemellett tematikai vagy értékképzési szempontból bizonyosan hiányzik egyfajta szakmaiságon alapuló, némileg irányítottabb, átgondoltabb könyvkiadási gondolkodásmód napjainkban. És annak a következménye, hogy mindez ma már nem létezik, akár a mi afrikanisztikai területünkön is világosan megmutatkozik.

Korábban egy fiatal kollégával – rendkívül negatív helyzetkép festése miatt, már a hazai afrikai könyvkiadást illetően – néminemű vitába szállva azt állítottam, hogy az 1990-es évet követően is van „valami”. Ez így igaz, hiszen a két Nobel-díjas fehér afrikai író, Nadine Gordimer, illetve John Maxwell Coetzee, a világszerte népszerű kenyai Meja Mwangi egyenként is több könyve, a nagyhatású elefántcsontparti Ahmadou Kourouma vagy a kitűnő nigériai ibo író, Chimamanda Ngozi Adichie (rövidesen) két-két könyve elérhető magyar nyelven az újabb időkben.

Más kérdés, hogy a gátlástalanul elszabadult szórakoztató irodalmi (ponyva?) könyvkiadás (és ebben egyet értünk az említett kollégával) többszörösen fölülmúlja ezt az érték-képzést, nemcsak a címek, hanem mindenekelőtt a példányok számában. Megjegyezzük, hogy természetesen nem tartjuk kirekesztendőnek sem az egykori Észak-Rhodéziában (ma: Zambia) született Wilbur Smith, sem az óegyiptomi misztérium-regények (több kiadó palettáján is megtalálhatók) hihetetlenül nagyarányú dömpingjét. Hiszen e könyvek is minden hamar elpergő izgalom mellett és ellenére kényszerűen tartalmaznak olyan kulturális-művelődéstörténeti vagy más ismereteket, amelyek „krimin kívül eső” érdeklődést is felkelthetnek olvasóikban. Tény viszont, hogy ugyanakkor szinte elszívják a sokszor hasonlóan „izgalmas”, de irodalmibb alkotások elől a levegőt.

Míndehhez járul persze az, hogy a régi „nagyok” utódai sem igen vállalják már fel az afrikai érték-behozatal feladatát. De hogy a valós helyzettel szembenézzünk, tudnunk kell, hogy a Szépirodalmi és a Gondolat megszűnt. (És az újabban ismét létező Gondolat egyelőre csak halvány árnyéka a réginek, afrikai témájú művet tudomásunk szerint eddig nem jelentetett meg.)

Az Európa, nyilván megélhetési okokból, más népszerű könyveket megjelentető kiadókhöz hasonlóan területünkön az óegyiptomi misztériumokra vettette rá magát (Christian Jacq). Bár kétségtelen, nagy múltú tevékenységét némileg érzékelvén még, kiadta az antillai Patrick Chamoiseau Goncourt-díjas regényét (*Csodálatos Solibo*, 1996), a libanoni Amin Maalouf nagyszerű regényét (*A pápa rabszolgája, Leo Africanus*, 2007), amely az afrikanisztika egyik legjelentősebb korai kútfőjének állít emléket, az 1993-ban Nobel-díjassá lett afroamerikai író, Toni Morrison két újabb regényét (1993, 2000), és persze a nem-afrikai John Updike egy újabb afrikai témájú művét is (*Konspiráció*, 1997), továbbá a másik Nobel-díjas, francia Jean-Marie Gustave Le Clézio két afrikai vonatkozású regényét (2009, 2009), illetve egy sajátos irodalmias művelődéstörténeti opust, Jean-Christophe Rufin alkotását (*Az Abesszín Jean-Baptiste Poncet, a négus által Ófelségéhez, XIV. Lajos királyhoz küldött követ kalandos utazásainak története*, 2000).

A Magvető horizontja ennél is jóval szűkösebb. Még a múlt lendületében megjelentette a világirodalmi rangú P. André Brink harmadik, mára magyarul elérhető regényét (*Homokba írt történet*, 1996), amely részben az egykori angol-búr háború emlékét is felidézi. Másrészt Lánghe Júlia két sikeres munkáját, afrikai tartózkodásának élményeit regényes keretbe foglaló könyvét (*Közel Afrikához*, 1996, *Vissza Afrikába*, 2002) tette közzé (kár, hogy a teljesen elfogyott kötetek újrakiadását nem szorgalmazza).

A rendszerváltást talán a legtöbb sikerrel túlélő Kossuth becsületére legyen mondván, néhány jelentékeny publikációval lepte meg az afrikai témákra éhes olvasót. Legjelesebb tettük minden bizonnyal a Benyovszky-féle emlékiratok leghitelesebbnek tűnő francia

változata betűhív kétnyelvű kiadása igen reprezentatív formában. De megjelent gondozásukban a magyar afrikanista történész, Búr Gábor könyve is (*A szubszaharai Afrika története*, 1911), akitől mellel a rendszerváltás-közeli időkben már közreadtak egy fontos művet (*Nelson Mandela*, 1988). De megjelent, immár az új Kossuth gondozásában újjávarázsolt köntösben és tartalommal a kiváló magyar földrajzosok, Probáld Ferenc és Szegedi Nándor előkészítésében a *Világ fővárosai* és a *Világ országai* is (1986, 1990, majd több újabb javított kiadásban). Néhány egyéb kiadvány mellett még az ugyancsak afrikanista Vojnits Andrásnak a földrész természeti világát felmutató fontos albumát kell említenünk (*Afrika*, 2000, *Afrika: az Atlasztól Fokföldig*, CD-vel, 2008).

Az Akadémiai Kiadó is lényegében messze került tematikánktól. Ahogy mondják, egy (két) fecske nem csinál nyarat. Bár örömünkre szolgál, hogy Simon Róbert nagyszerű monográfiája az észak-afrikai berber születésű arab kútfőről, Ibn Khaldunról magyar és angol nyelven is napvilágot láthatott. És persze csak nagyrabecsülésünket fejezhetjük ki a több mint másfélezer oldalas *Világ nyelvei* c. kétkötetes enciklopédia közreadásáért, amelyben nagy számban szerepelnek afrikai nyelvek leírásai, és a monumentális mű az ugyancsak afrikai témáknak elkötelezett Fodor István keze-nyomát dicséri.

A Corvina az elmúlt húszvalahány év során már csak néhány egyiptomi művészeti témájú munka kiadására vette a fáradságot. Viszont a korábban nem tárgyalt (Magyar) Helikon már majdnem a rendszerváltáskor ajándékozta meg olvasóit a zimbabwei Peter Garlake történész és irodalmár *Afrikai királyságok* c. könyvével, mégpedig a korán elhunyt, nagytehetségű magyar afrikanista, Ecsedy Csaba fordításában (1988). De a Helikon vállalkozott a magyar arabisztika és iszlamológia kiválósága, Simon Róbert Korán-fordítása és kommentárjai kiadására is, amelyek az első kiadást követően (1987) több újabb, javított kiadás megértek. A rendszerváltás után a Helikon még egy igen hasznos könyvvel, a Jocelin Murray szerkesztette *Afrikai világ atlasza* c. kézikönyvvel (fordítói között az arabista Szombathy Zoltán) lepte meg az afrikanisztika hazai híveit.

Sajnos a Móra és a Zrínyi a legutóbbi időszakban számottevő produkciókkal nem jeleskedett.

* * *

Szemlénk anyagát tekintve óriási lyuk éktelenkedne, ha nem vennénk szemügyre a legutóbbi két és fél évtized termését, törekvéseit, próbálkozásait, és persze a helyzetből adódó és objektív okoknál fogva jelentkező negatívumokat – a maga egészében. Tanulmányunk eme záró részében tehát az új keletkezésű kiadók afrikai témájú kiadványait szeretnénk ismertetni.

A párizsi L'Harmattan a frankofón afrikai könyvkiadás egyik zászlóvivője. A budapesti fiálé, amely tudomásunk szerint anyagi szempontból, mondhatni, saját felelősségű szervezet, eleinte főleg néprajzi kiadványokra specializálódott. Utóbb azonban felvállalta – párizsi anyaintézménye példáját követve – az afrikanisztikát is. Mi több, sorozat jelleggel közreadott néhány igen nagy értékű és a hazai tudomány-építésben elsőrangú szerepet játszó művet. Így elsőként (még sorozaton kívül) látott napvilágot a nemzetközi reputációval rendelkező, Párizsból hazatért és mesekutatással foglalkozó Görög Veronika tanulmánykötete (*Éva gyermekei és az egyenlőség eredete*, 2006), amelyet 2007-ben három mű megjelentése követett. A nemrégiben igen idős korban elhunyt világhírű nyelvész, Fodor István *Bantu nyelvek* c. monográfiája, az egykor Madagaszkár-, illetve malgas-kutatónak indult, majd pályaelhagyó Lugosi Győző kiváló doktori disszertációja, *Rizsföldjeim határa a tenger. Államszerveződés*

Madagaszkáron a gyarmati uralom előtt c. munka, valamint a jelenleg a Zeneakadémia népzenei oktatójaként működő Brauer-Benke József *Afrikai hangszerek* c. áttekintése.

A L'Harmattan / Budapest a sort folytatva adta ki a külföldön élő, bár időközben Pécsen is oktató Vidacs Bea *Egy szebb jövő képei. A futball a kameruni közgondolkodásban* c. igen érdekes elemzését (2009), továbbá Búr Gábor *Az apartheid születése. A gyarmati önkormányzat visszaállítása Dél-Afrikában, 1906–1907* című, alap kutatás értékű összefüggéseket feltáró doktori disszertációját (2010). A kiadói műhely az afrikai irodalom területére is rátévedt legutóbb. A L'Harmattan jelentette meg ugyanis a világszerte ismert angolai fehér író, José Eduardo Agualusa rendkívüli irodalmi újításokat magába foglaló regényét (*A múltkereskedő*, 2010), valamint a legutóbb a frankofónia rendezvényen Budapesten is bemutatkozó elefántcsontparti Koffi Kwahulé három színdarabját (*Big Shot*, 2014).

Tudomásunk szerint az Ulpius Kiadóháznak a léte fogor kockán, hogy valóban mindig igen sikeres könyveket hozzon napvilágra (*írásunk elkészülése után egy évvel jött hír, hogy e könyves műhely csődbe ment, és tulajdonos-igazgatója külföldre bujdosott el...*). Mindemellett benyomásunk szerint (más kritikusokkal szemben kell ezt állítanunk) nem gabalyodott bele ez a könyves műhely (természetesen fennállása idején) teljesen az olcsó szórakoztató művek hálójába. Ezt afrikai vonatkozású kiadványai esetében is jól érzékelhetjük. S bár törekvéseivel összefüggésben nyilván nem tudta megkerülni a kevésbé értékesnek ítélt Corinne Hoffman-, Kuki Gallmann-, valamint Francesco Marciano-regények (2003, 2006, 2007, illetve 2000, illetve szintén 2000) adta lehetőségeket, ugyanakkor viszont közreadta az egykor a magyar forradalomban megsebesült brit újságíró, Noel Barber (2007), a tuniszi Tahar Ben Jellon (2003), a Nobel-díjas Nadine Gordimer (2001, 2006), a madagaszkári Jean Hatzfeld (2006), az alpművet megalkotó elefántcsontparti Ahmadou Kourouma (2002), az ugyancsak Nobel-díjas Jean-Maire Gustave Le Clézio (2009), Doris Lessing (1994, 2007, 2008, 2008) és az egyiptomi regényíró, Ahdaf Soueif (2006) műveit. Közöttük afrikai szerzők könyvei, európai szerzők afrikai témájú művei egyaránt megtalálhatók.

A rendszerváltás után alakult két „nagy”, az Osiris és az Alexandra közül az előbbi érdeklődése jóval szerényebb, bár néhány jeles kiadvány köthető a nevéhez. Nemcsak Kákósy alapkönyvét (*Ré fiai* új címekekkel) adja ki újra meg újra, de a jeles magyar egyiptológus tanulmánykötetét is kiadás alá rendezték (*Az alexandriai időisten*, 2001). Megjelent tőlük a jeles brit szerzőpáros, John Fage – William Tordoff egyébként kissé már elavult és szűkös Afrika-története (2004), Ibn Khaldun nagyfontosságú klasszikus (elsőnek számító) történelemelmélete (1995) Simon Róbert fordításában. Továbbá Simon Róbert monográfiája az egyik legnagyobb magyar és Észak-Afrikában is érdekelt orientalistáról, Goldziher Ignácról (2000), valamint az afrikanisztikában széles körben hasznosítható olyan kulturális antropológiai alpművek, mint Mary Douglas és Victor Turner monográfiái (2003, illetve 2002). Jól jelzi benyomásunkat, miszerint az Osiris inkább csak kirándul szakterületünkre, hogy megjelentetett egyet a világhírű egyiptológus, Jan Assmann műveiből (2003) is, miközben másik hármat az Atlantisz Kiadó adott közre a német tudóstól. Kiadott egy hatalmas életrajzot az észak-afrikai berber eredetű Szent Ágostonról (Peter Brown, 2003), és „őskorában” még arra is vállalkozott, hogy két akkoriban még pályakezdőknek számító kollégánk, Borsos Balázs és Móga János afrikai úti könyvének (*Matatuháton Afrikában*, 1988) helyet adjon.

Az Alexandra palettája ennél jelentősen nagyobb méretű. A kiadványok között számos nagyméretű illusztris album található. Így az egyiptológiát képviselő művek sorában megtalálhatók a nemzetközi híró egyiptomi arab tudós, Zahi Hawass nagyméretű albu-

mai (2003, 2006, 2008), valamint *A kairói Egyiptomi Múzeum képes kalauza* (Alessia Amenta et al., 2003), és sorolhatnánk még a címeiket. Avagy például az Alexandra-Holding körébe tartozó Geographia által fémjelzett műveket idézhetnénk még ide (lásd: egy sor National Geographic produkció, mint Paolo Novaresio: *Magasan Afrika felett*, 2006, Gianni Giansanti: *Eltűnő Afrika*, 2005, Alberta Cosi et al.: *Dél-Afrika*, 2010 stb.) Nagy vizuális hatóerővel rendelkező fotóalbumok is helyet kapnak a kiadványok sorában: kollégánk, Lóránt Attila munkája, a *Kelet-Afrika: több mint Szafari* (2003) az Alexandra, míg pl. Robert B. Haas: *Afrika az istenek szemével* (2005) a Geographia kiadásában látott napvilágot.

Az Alexandra persze más, nem album típusú szakkönyvek kiadására is vállalkozott. Így megjelentette Benke Józsefnek az arab népek és kultúrák történetét összefoglaló (mára egyébként kaphatatlan) terjedelmes műveit (1997, 2003), valamint egy másik partnerünk, Axmann Ágnes doktornő alpművét, a *Fertőzések és trópusi betegségek* c. monográfiát, utóbb javított formában is (1992, 2002), amely mára ugyancsak hozzáférhetetlenül kifo-gyott. A pécsi publikációs nagyüzem afrikai témájú tevékenységére azonban a koronát az ugyancsak fénykörébe tartozó Art Nouveau Kiadó működésével tette fel: ha nem tévedünk és jól számoltunk, összesen nyolc mű jelent meg gondozásukban a Nobel-díjas dél-afrikai író, John Maxwell Coetzee példázatos, korszerű, de mégsem szürreális, vagyis minden bizonnyal örökös túlélésre ítélt, világirodalmi rangú munkásságából (2003, 2003, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2007).

* * *

Utolsó alfejezetünkben a rendszerváltás utáni korszak teljes mozgásszabadságot biztosító légkörének termékeit, a pénzügyi nehézségek, a kisméretűség adta problémák közepette is szakmai és regionális elkötelezettségre építően heroikus túlélésre ítéltetett kiadói műhelyeket-műhelyecskéket, az általunk fényre hozott munkásságot igyekszünk felvillantani.

Elsőként egy egyedülállóan értékes, de mindeddig igen kevés fényhez jutó egyszemélyes vállalkozásra kell a figyelmet felhívunk. Kiss Árpád gyógyszerész és műfordító, mellesleg egy kitűnő tanulmányosorozat szerzője az afrikai malária és a kinin témakörében, a kilencvenes években hozta létre a Kávé Kiadót, amelyet az új évezredben Sawa-Sawa Kiadó névre keresztelt át. Afrika iránti vonzódása már abból is kitűnik, hogy felvállalta a sokoldalú és hosszú életet élő nagyszerű asszony, Elspeth Huxley (1907–1997) a földrészt rajongással körülvevő, szívet melengető műveinek kiadását (1997), sajnos szerzői jogi nehézségek miatt több nyomdakész munka egyelőre a kiadó kazettáiban lapul. De megjelentette ugyancsak saját fordításában Karen Blixen (Isak Dinesen) dán író egy Afrika-könyvét is (1998). Munkásságának fő vonulatát azonban a világszerte nagy sikereket elérő Meja Mwangi kenyai író könyvei jelentik (1997, 1998, 1999, 2000, 2012), amelyek közül egy, a szerző és fordító között kialakult barátság jegyében, előbb jelent meg magyarul, mint bármely más nyelven. Kiss Árpád újabb fordítói csúcsteljesítménye a 37 évesen máris világhírűvé lett Chimamanda Ngozi Adichie munkásságához kötődik. A nigériai író második regényét – amely a biafrai háború idején játszódik, és amelynek kapcsán maga Chinua Achebe, még életében, megszólalt, sőt, amelyből film is készült – a Sawa-Sawa már közreadta (2013). Jelenleg az író harmadik, ugyancsak nagy figyelmet keltő könyve (*Americanah*, 2014 vagy 2015) áll magyar nyelvű kiadás előtt. [A kötet 2016. áprilisban meg is jelent – a szerk.]

Nagyságrendben a pécsi Afrika Kutatóközpont megálmodója és megteremtője, Tarrósy István PhD, habilitált doktor, egyetemi docens által megteremtett könyves szervezet, az ID Research / Publikon Kiadó ma minden bizonnyal a legfőbb ígéret abban a tekintet-

ben, hogy az afrikai kultúra ezerszer ezer értékéből az eddigieknél még több szűrődjék be a magyar művelődés 1100 éves rengetegébe. Így a Publikon adja kezünkbe az első és egyetlen, évente négyszer megjelenő afrikanisztikai szaklapot *Afrika Tanulmányok* névre keresztelve (immár 2007 óta, idén éppen a tizedik évfolyamot megjelentetve). Csak mellesleg jegyezzük meg, létezett ugyan 1908 és 1944 között (bizonyos években kihagyásokkal) egy *Afrikai Visszhang* c. katolikus havi folyóirat a Kláver Szent Péter Társulat kiadásában, azonban annak hasábjain csak a hitéleti információk sűrűjén át lehet az afrikai népéletre itt-ott bepillantást nyerni.

De a Publikon egyedi kiadványainak jegyzéke is máris igen impozáns: több mint 30 afrikai vonatkozású címet tartalmaz. Közöttük több olyan tanulmánykötetet, amelyben az elkötelezett hazai afrikanisták művei kapnak helyet, mintegy tehát tudományközi összefogásra sarkallva a hazai szakembertábort (*Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, 2007, *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*, 2009, *Fenntartható Afrika*, 2010, *Új népvándorlás – Migráció a 21. században Afrika és Európa között*, 2012).

Ugyanakkor a kiadványok tematikai irányultsága rendkívül széleskörű. Napvilágot látott gondozásukban például regény (Bernát János – Balogh Sándor: *Lesotho aranya*, 2012), különféle igényű és témájú, és jórészt terepmunka beszámolókkal egybekötött memoárok (Cséke Zsolt: *Benyovszky Móric – és a malgasok földje*, 2012, Fidelis nővér: *Gyökerekig ható vallomás. Egy év Gambiában*, 2011, Horváth Beáta: *A hasadékvölgy peremén. Levélregény afrikai utazásaimról*, 2010, Méró Endre – Czére Éva: *Volt egyszer egy Szomália*, 2013, Mihálffy Balázs: *Mpilo. Nem csak mesék Afrikáról*, 2011, Ternák Gábor: *Daktari, daktari – egy orvos visszaemlékezései*, 2010, Thuróczy Ildikó: *Változó idők Kamerunban*, 2012), modern történelmi-politológiai elemzés (Chris Alden: *Kína az afrikai kontinensen*, 2010, Csizmadia Sándor: *A kos, a szfinx és a politika Elefántcsontparton*, 2014, Marsai Viktor – Hettyey András: *Szomália – állami összeomlás és konszolidációs kísérletek az Afrika szarván*, 2013). Sőt, Axmann Ágnes trópusi betegségeket ismertető könyvének hiányolt újradíszítését pótolja a kitűnő pécsi orvos (mellesleg már rendeltetési helyét elfoglaló nigériai nagykövetünk), Ternák Gábor új munkája (*Trópusi medicina. Behurcolható betegségek felismerése*, 2013).

Ugyanakkor helyet kapott a kiadványok sorában kollégánknak, Besenyő Jánosnak (jelenleg a Honvédelmi Minisztérium tudományos parancsnoka) a magyar békefenntartók tevékenységével kapcsolatos, igen széleskörű és rendkívül tanulságos munkássága (*Western Sahara*, 2009, *A nyugat-szaharai válság – egy magyar békefenntartó szemével*, 2012). Elérte hazánkat az igen kiterjedt városszociológiai kutatásokból is egy értékes összefoglalás (Garth Myers: *Afrikai városok*, 2013). A Publikon könyves munkálataira azonban a koronát kétségkívül egy olyan monográfia teszi fel, amelyet több világnyelven is szívesen olvasnánk, különösen, mivel a rendkívül igényes megmunkálás mellett a téma nemzetközileg még feldolgozatlan: Erdősi Ferenc professzor hatalmas munkájában az afrikai közlekedés tényeit tárja fel (*Afrika közlekedése*, 2011).

Zárásul e szemle írójának szerény kiadói törekvéseit említjük. A *Hagyományos kultúrák a modern Afrikában* sorozatban (Mundus Novus Könyvek) eddig hat kötet jelent meg. Elsőként a 2002-ben elhunyt Biernaczky Jánosnak a nagy német etnológusra, Leo Frobeniusra vonatkozó kutatásaiból adtunk ki válogatást (*Frobenius-kommentárok*, 2013). Ezt követte az immár igen előrehaladott korú magyar csillagász, Guman István igen tanulságos és sokakat élénken érdeklő kötete a nyugat-afrikai dagon népnek a Szíriusz-csillagképhez kötődő ismereteiről (*Dogon mitológiai és csillagászat*, 2006). Búr

Gábor egyetemi docens (az ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékének nemrégiben kinevezett vezetője) gyűjteményes kötete jelent meg harmadikként (*Afrika-történeti tanulmányok*, 2011). Évtizedeken át publikációs lehetőségek hiányával küszködő pécsi kollégánk, Kun Tibor terjedelmes gyűjteményes tanulmány- és fordításkötetét is sikerült tető alá hozni (*Hazatérés a szülőföldre* – Frankofón afrikai és antillai irodalmi tanulmányok és antológia – Maghreb, Madagaszkár és az Antillák, 2012). Legutóbb viszont a korábban már említett antillai René Maran „afrocentrikus” művét jelentettük meg Kun Tibor új fordításában (*Batuala. Igaz néger regény*, 2013). 2015 tavaszán viszont napvilágot látott a költő és esszéista, Szenegál volt államelnöke, a béketeremtő Léopold Sédar Senghor: *Amiben hiszek* c. életvallomása (ugyancsak Kun Tibor fordításában és gondozásában). Korábbi egyedi kiadványként említhető még Rákóczi István Afrikát is erőteljesen érintő műve: *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15–16. században* (2006). A kis kiadó archívumában egyébként több tucatnyi kézirat vagy tervezett kiadványokhoz gyűjtött dokumentum lapul, amelyek megjelenítése, sok más hazai kiadói elképzeléshez hasonlóan, pénzügyi alapok híján várat magára.

Kiegészítő információként megemlítjük, hogy ugyancsak e tanulmány szerzőjének gondozásában és irányításával 2013-ban létrejött az AHU (Magyar Afrika Társaság) finanszírozta Magyar Afrika Tudástár elektronikus könyvtár, mégpedig a társaság elnöke, Balogh Sándor anyagi támogatásával, amely immár mintegy 200 könyvet, és további közel 1000 tanulmányt, dokumentumot foglal magába. (És az anyagok előkészítése, feltöltése folyamatosan zajlik). Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a szemlénk során alkalmazott rövidített adatjelzések (szerző neve és évszám) alapján minden tétel pontos leírása a Tudástárban közzétett bibliográfiai összeállításunkban megtalálható (Biernaczky Szilárd: *Magyar afrikaisztikai bibliográfia* – új, bővített kiadás –, AHU MATT, 2014, pp. 1–262., No. 000.000.788, <http://afrikatudastar.hu>, vagy: www.afrika.hu)

(*Kóda – optimista színezettel*) Kétségkívül igaz, ázsiai eredetünk tudatában (lásd a fejlett hazai orientalisztikát) jó századnyi kísérletezést követően sincsenek még ma sem az afrikaisztikának – leszámítva most a PTE Afrika Kutatóközpontját – egyetemi műhelyei kisdud e hazánkban, és a tudományszak akadémiai befogadása sem történt meg.

De a napvilágra került kiadványok tekintetében akár a 18. századig visszanyúló előzmények nyomán, főleg azonban az elmúlt évtizedek viszonylag széleskörű könyves ügyködése jóvoltából, napjainkra végül is összegzőképpen, pesszimista bevezető megjegyzéseinket magunk mögött hagyva mégis csak mondhatjuk: viszonylag tömött könyves polcokkal nézhetünk szembe, ha netalántán a még nem létező Központi Magyar Afrikaisztikai Könyvtár fantáziaképe rajzolódna elénk képzeletünk szárnyalása nyomán.

(*Utóhang*) Ez a tudománytörténeti áttekintés 2014 derekán készült. Azóta több területen gyors változások következtek be. Így a tervezett új afrikai nagykövetségek megalakítása megindult. Mi több, a Déli Nyitás stratégiájával összhangban kialakított Afrika-politikánk jegyében 2015. november 2–3-án megrendezésre került a 2. Budapest Africa Forum / Afrika Fórum (BAF2), az új névre hallgató Külügyi és Külgazdasági Minisztérium szervezésében. Az Ulpius Könyvesház, mint már jeleztük, sajnálatosan csődbe ment. A Magyar Afrika Társaság újabb orvosi missziókat küldött Afrika ellátás nélküli körzeteibe, anyagilag támogatja és támogatja az *Afrika Tanulmányok* számainak, a Publikon Kiadó és a Mundus Novus Könyvek kiadványainak megjelenítését, és maga is könyvekkel lepte meg az olvasókat (Szabadi Klaudia: *Halj meg, tuszi!*, 2014; Fülöp T. Mariann: *A kétszínű Marokkó*, 2014). A Publikon Kiadó napvilágra hozta újabb nagyszerű vállalkozását: a lengyel Kazimierz Novák

rendkívüli művelődéstörténeti értékkel bíró dokumentum-könyvét (*Kerékpáron és gyalog, a fekete földrészen át*, 2015), és persze örömről a tényeket még hosszasan sorolhatnánk...

Végül pedig majd 150 évnyi próbálkozások után, részben éppen e szemle szerzőjének több éves előkészítő munkálatai, másrészt Szentés Tamás akadémikus bölcs háttér munkája nyomán, az afrikai tanulmányok mégis csak bebocsátást nyertek a magas Akadémia falai közé: az MTA IX. osztályán 2015. év végén ugyanis végre létrejött egy olyan afrikai albizottság, amely az elképzelések szerint osztályközi interdiszciplináris főbizottsággá alakul majd a közeli jövőben, és amely vélhetően igyekszik majd e rendkívül összetett, diszciplinák sorát mozgó tudományterület teljes körű hazai befogadását még inkább felgyorsítani.

